

Szembenézés

GERGELY ÁGNES: JONATHAN SWIFT ÉJSZAKÁI

Argumentum Kiadó
Budapest, 2010
60 oldal, 2100 Ft

A *Jonathan Swift éjszakái* vékonyka, mondanivalóját tekintve mégis rendkívül erős kötet, melynek versei leginkább a klasszikus modernség, az Újholdas nemzedék hangjához hasonlítható versbeszédet viszik tovább. Gergely Ágnes költészetében eddig is kiemelt helyet foglalt el a kompozíció, nemcsak a versek, hanem a kötetek felépítésében is, ez most sincs másképp, a könyv könnyen átlátható; négy, egyenként tíz versből álló ciklusra osztható. A négy ciklus (*Viharkabát, Az állomáson, A fák alatt, A Liffey-parton*) mindegyike egy-egy, a szerző életében fontos szerepet betöltő férfit állít a középpontba. Bár a versek elvileg négy férfinak állítanak emléket (teljesen egyforma arányban), feltűnő, és a várakozásokhoz képest talán meglepő, hogy a költemények nagy része nem szerelmes vers, sőt olyan is van közöttük, melyet sehogyan sem tudunk egy szerelmi vagy baráti kapcsolathoz kötni. A versek ugyanis a férfiakon és a velük való kapcsolaton túl olyan témákat is feldolgoznak, melyek a velük töltött időszakok emlékei, s bár mindenképpen volt hatásuk a viszonyokra, nem köthetők közvetlenül a meg nem nevezett férfiakkhoz.

Az első ciklus a gimnáziumi, főiskolai szerelmet örökíti meg, annak pillanatképeit villantja fel, a kapcsolat hangulatát is megidézve. Leggyakoribb motívumai a víz, az este, az éjszaka. Az első vers (*Kései fürdőzés*) egy éjféle fürdőzés emlékét eleveníti fel: „...azóta is a lábnymodban baktatok, / ökörnnyálon hintálok, esti búvőlet, / a nyáj, a tó, a félsziget, / (...) fürdés a tóban, éjfélnkor, örökre - / áldó négy ujjam ott tartom fölötted.” A meghitt, már-már idilli hangulat megjelenítése mellett egy rendkívül fontos dolog tűnik fel itt, mégpedig az időviszonyokban. Bár nyilvánvaló, hogy ezek a történések a múlt részei, egyes sorok egyértelműen a jelenhez tartoznak („Lábnymodban baktatok”, „ott tartom fölötted”) és „éjfélnkor, örökre” részlet is érdemel némi magyarázatot. Úgy tűnik, mintha a múlt a jelen része lenne, mintha azt mondaná, az emlékezés segítségével minden jelen idejűvé tehető. Akit valamikor szerettünk, azt örökre szeretjük, hiszen az érzés bármikor felidézhetővé, elérhetővé, bizonyos szempontból eltörölhetetlenné válik. A ciklusban a versek nemcsak a múlttal, hanem egymással is szorosan összefonódnak, *Az alabástrom út* című szöveg sorai („a hullám nekiront a partnak - / de ki küldte oda?”) szinte szó szerint ismétlődnek az *Inconnu* című költeményben („a hullám nekiront a partnak, / mindegy, hogy ki küldte oda,”). A vihar, a hullámmzás, a fulladás motívumai akár az első szerelem erejét, sodrását is

kiemelhetik, az összefonódás pedig felhívja a figyelmet arra, hogy ezek a műfajilag és sokszor tematikusan is rendkívül széttartó versek mégis csak egy alaposan átgondolt, szigorú rend részei és minden látszat ellenére szorosan összetartozók.

A második ciklusban a főszerepet az utazás, a vándorlás kapja. Szinte nincs is olyan szöveg, amelyben ez a toposz ne lenne jelen. A ciklusnyitó *Főníciai hajósok* című versben szereplő „örök hátizsák” végig ott van a hátán a férfinak, akit ez a tíz vers tematizál. Az utazás, a sínek, a vonatok a meghatározó motívumok, az egyik legmeggrázóbb darab *Az állomáson*, melyben egy hirtelen, elkerülhetetlen elszakadás körvonalazódik: „mint vadak a vadonban,/ a húst rágjuk egymáson-/ Borisz Boriszov elvtárs/ kinn vár az állomáson-// se csók, se istenhozzád./ A tornyok összeégnek.” A következő vers az *Örök vonat* címet viseli, hőse pedig olyan valaki, aki nem képes hazára lelni: „Bárhogy vonzott a hazábnál haza-/ a vonat a végső éjszaka.” A kötetnyitó és kötetzáró vers pedig egyaránt Főniciát, az ókor leghíresebb hajósainak városát veszi elő, a városról mindkét esetben azt állítva, hogy „nincs hite”, talán párhuzamba állítva ezzel a ciklusban megidézett férfit, aki azért utazik annyit, mert nincsen gyökere. S ez a metaforikus gyökér nem egy földrajzi hely egy ország vagy város a térképen, hanem a hit maga.

A harmadik ciklus mintha erre válaszolna, az ebben körvonalazódó szubjektum – az előbbivel ellentétben – valószínűleg nem nélkülözi a hitet, a vallásos hitet legalábbis. A kötet harmadik részének verseiben ugyanis a bibliai motívumok a legfontosabbak, sok helyen maga a versbeszéd is szinte próféta: „a por földdé lesz, mert úgy vala egykor,/ a lélek az egy igaz Istené,/ a szó, mint a szeg, erősen leverve,/ és megy a vers az ítélet felé.” (*A prédikátor álma*) A két utolsó sor nagyon fontos része a kötetnek, világosan megmutatja azt, mit gondol Gergely Ágnes a versről, mit jelent számára a szó, a költemény. És ahogyan vélekedik róla, valóban aszerint is alkotja meg verseit. A napjaink költészetét jellemző (természetesen nem kivétel nélküli) tendenciával ellentétben nem fél a nagy szavaktól, a kimondhatatlantól. Verseit olvasva az a benyomásunk, hogy még mindig és kietartóan az úgynevezett „nagy kérdésekre” keresi a választ, sokszor a transzcendens irányába is elmozdulva, a némaságot igyekszik szóra bírni. S mindezt nem ironikusan, hanem tudatában annak, hogy a költészetnek – legalábbis nem egy értelmezése szerint – éppen ez a feladata. Teszi mindezt úgy, hogy közben egy pillanatra sem feledkezik meg arról, hogy a költészet nem tiszta bölcelet, hanem esztétikum, olyan entitás, melyben a forma és a tartalom egymástól el nem választható. Változatos versformái, olykor meghökkentő metaforái egyértelművé teszik, hogy sem a költői gondolkodásmód, sem a költő „szakmai” tudása nem hiányzik belőle, s mindezt a kimondhatatlan kimondására tett kísérletek szolgálatába állítja, ugyanakkor filozofikussága sohasem magyarázó, sokkal inkább sejtető jellegű. Nem megtanítani akar valamire, hanem kísérletet tesz arra, hogy kimondja a kimondhatatlant.

A negyedik ciklus, *A Liffey-parton*, talán még az eddigi részeknél is heterogénebb a témát tekintve. Itt található a *Fűga* című vers, mely az édesanya hiányát, a halálára adott reakciókat jeleníti meg. Maga a forma is fűga-szerű, hiszen ugyanaz a mondat ismétlődik egyre („De a cipőit nem bírtam kidobni.”), más szólamokkal variálódva, s sajátos szerkezetével, zeneiségével szinte érzékivé teszi a gyász egyik sajátosságát, mikor a gondolat minduntalan, szinte mániásan visszatér egy-egy jelentéktelennek tűnő momentumhoz. A vers azért igazán megrendítő, mert a hétköznapiaság mögött képes sejtetni azt a rendkívül fájdalmas érzést, melyet egy anya elvesztése okoz: „De a cipőit nem bírtam kidobni./

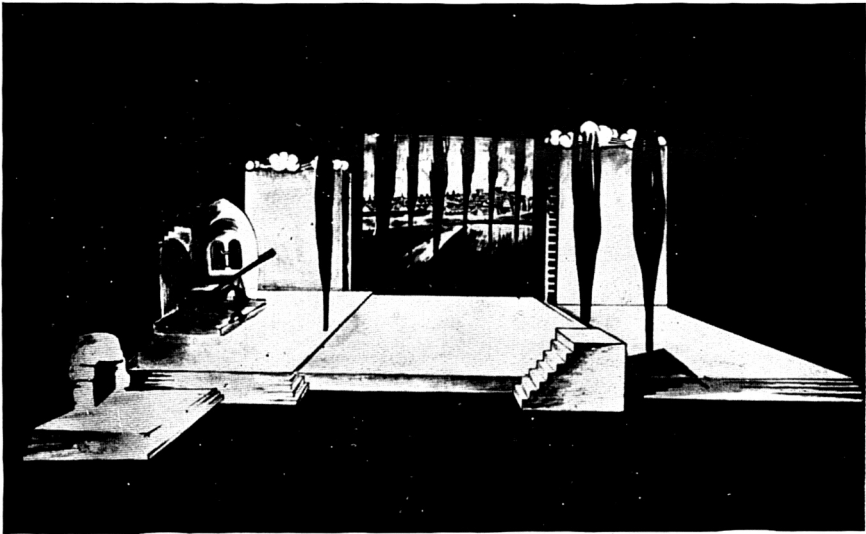
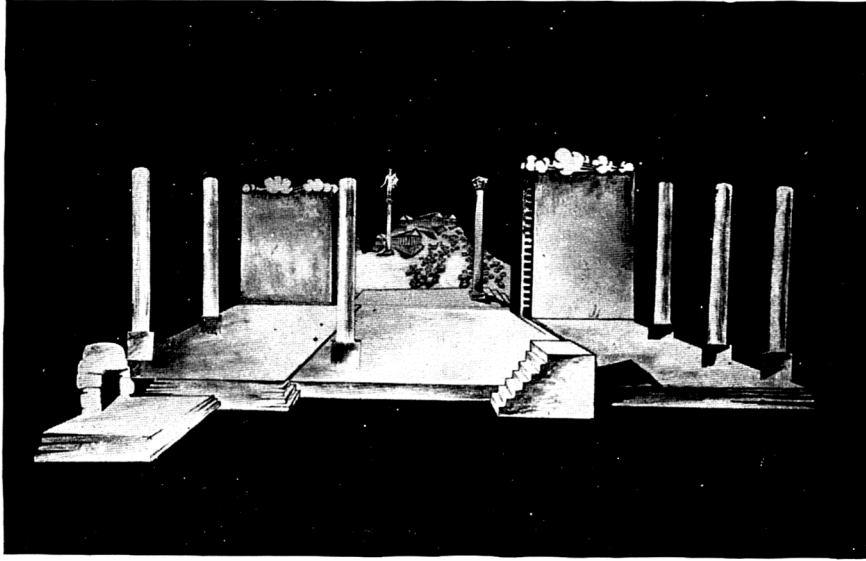
Mindenből egyet őrizem meg,/ barna kosztümjét,/ kék pongyoláját,/ télikabátját, hátha fázik./ Szemüvegét is, mind a kettőt./ Talán olvasni akar. Esetleg leül/ a televízió elé. Nem tudjuk,/ hogy lesz ez a profán részletekkel.”

Ugyanebben a ciklusban olvasható a kötet címadó verse, a *Jonathan Swift éjszakai*, melynek vizsgálata az egész könyv szempontjából kulcsfontosságú. A négy strófa az ír szerző életének végére fókuszál, a súlyosan beteg, ágyhoz kötött, folyamatosan megvert, megalázott Swift helyzetét mutatja be: „Roham. Megint csak este hatkor./ És lát és furunkulusok./ Itatják, félrenyel, okádik./ Ápolója megveri.” Azon elmélkedik, hogyan lehetséges, hogy a kor egyik legnagyobb gondolkodója ilyen megalázó körülmények között éli le utolsó éveit: „Élménytelen mocsokban alszik/ a század legnagyobb gondolkodója.” Hogyan lehetséges az, hogy az egyik legnagyobb elme ilyen körülmények között fejezi be életét? Miért nem véd meg ettől a zsenialitás, a józan ész? A kérdés természetesen költői, a lényeg abban van, hogy képes felmutatni azt a kiszolgáltatottságot, mely a halálhoz közeledő – ez esetben ráadásul magatehetetlen – ember sajátja.

A kötet verseit olvasva nem csodálkozunk azon, hogy éppen ez lett a címadó vers. Bár az nyilvánvaló, hogy a négy megidézett férfihoz semmi köze, a szerző érzéseire viszont annál inkább. Noha Gergely Ágnes Swiftje egy szélsőséges példa, de felveti az öregedéssel, az elmúlással farkasszemét nézők problémáit. A verseket alaposabban tanulmányozva arra a következtetésre juthatunk, hogy a férfialakoknál jóval nagyobb szerepe van itt a fenti kérdéskörnek, életrészeknek. A szerző valójában számvetést készít élete fontos mozzanatairól, történéseiről, és a szerkezet, amit ehhez talál, annak a négy férfinak a megjelenítése, akik a legfontosabbak voltak az életében. A szerelmeknél, barátságoknál azonban jóval fontosabb az a szubjektum, aki visszatekint az életére, aki tisztában van azzal, hogy lassan a végére ér. Ez a hol rezignált, hol békés, hol szomorú hang erősebben köti össze a kötet verseit bármilyen vándormotívumnál.

„Mint a védtelen holttest,/ ha kitakarják,/ szép bábjáték volt egykor/ a fiatalság./ Vágy és félelem nélkül/ érhetni partot./ Arra alá bezárul/ egy néma csarnok.” (*Angyal a kertben*) Ebben a két versszakban az élet utolsó szakaszába érő, a fiatalság elvesztésével szembenéző versbeszélő megbékélt hangja hallatszik. Tudomásul vesz és igyekszik elfogadni egy olyan helyzetet, melyre nem gyakorolhat hatást („Az alkony és az élet vége/ egyformán irányíthatatlan.” [*Transzcendens etűd*]). Több versben is előkerül az a gondolat, hogy az igazi határvonal nem is az élők és a holtak, hanem az élők és a halálra készülők között van: „Nem az élő és a halott között/ húzódik az árok,/ csak az élő és a haldokló között./ Ahogy az élvezet a testből elszivárog,” (*Az irgalom*) Úgy tűnik, hogy bár az emlékezés által megidézett férfiak és a hozzájuk kapcsolt időszakok, hangulatok megörökítése is fontos, a kötet igazi tétje az öregedés és az ezzel járó élethelyzet megjelenítése, problémáinak, lehetőségeinek körüljárása. Jonathan Swift ez esetben a versek alanyának alteregója, aki az éjszakai csendben felidézi múltját, végigjárja életét, konstatálva, hogy ami volt, elmúlt, de valahogyan – éppen az emlékezés révén – mégis örök, jelenvaló. A kötetből épp ezért nem elkeseredettség és csalódottság, hanem megbékéltség árad. Az öregedéssel való szembenézés jó részt visszatekintés, visszanezés, mely erőt és hitet adhat, mindebben pedig segíthet az írás, az emlékek papírra vetése: „Valaha pergamenre írtak, / azt mondták, hogy az írás írt ad” (*Egy régi kínai versre*)

Kolozsi Orsolya

FENT: VÁZLAT AZ ATHÉNI SZÍNHEZ, FENT: VÁZLAT A PRÁGAI SZÍNHEZ